явища на підставі визначення ядерних і периферійних компонентів за принципом семантичного, або лексичного поля.

***Ключові слова**: сема, лексичне поле, семантичне поле, лексична група, гіпонім, гіперонім.*

УДК 336.714(477)

Ференс Н., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЄЙТС УКРАЇНСЬКИЙ ТА РОСІЙСЬКИЙ: ПОЕТИЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

У статті подано узагальнений аналіз українських та російських перекладів поетичних творів В.Б.Єйтса, виконаних різними перекладачами, зокрема, О.Мокровольським, О.Зуєвським, М.Стріхою, Г.Кружковим та А.Блейз. Оцінка доробку цих перекладачів базується на трьох засадах: переклад розглядається як самостійний текст, для якого розміщення на літературній "мапі" культури-приймача важить більше, ніж зв'язок з оригіналом; утверджується множинність перекладів; та утверджується право перекладача на творче перетлумачення оригіналу. Такий підхід відповідає актуальним парадигмам перекладознавчої науки.

***Ключові слова:** поетичний переклад, інтерпретація, Єйтс.*

Існує чимало перекладів поетичних та прозових творів ірландського класика В.Б.Єйтса українською та російською мовами (зазначмо, що ми включаємо російськомовні переклади до поля своїх зацікавлень із тих міркувань, що більшість носіїв української мови володіє також і російською мовою – а отже, російськомовні тлумачення доступні українському читачеві і можуть порівнюватися з українськими перекладами). І хоча про вичерпність наявних тлумачень В.Б.Єйтса, особливо українською мовою, говорити поки що зарано – однак вже на теперішньому етапі української та російської єйтсіани помітна значна гетероглосія перекладів. У цьому розмаїтті наявні як системні переклади, підкорені "філософії Єйтса" – тобто концептуальному підходу до тлумачення творів В.Б.Єйтса – конкретними інтерпретаторами, так і переклади епізодичні, "вільні", підлеглі меті, яка не має прямого зв’язку з оригіналом.

Серед українських перекладачів В.Б.Єйтса можна назвати О. Мокровольського, О. Зуєвського, В. Коротича, В. Коптілова, М. Стріху та І. Сівака; серед російських – А. Блейз, Г. Кружкова, І. Бабицького, Б. Рівкіна, Д. Щедровицького, Н.О'Шей.

Одні перекладачі обирають для перекладу окремі поезії, що відповідають їх власним уподобанням або специфічним цілям інтерпретації. Так, декілька здійснених І.Сіваком перекладів творів В.Б.Єйтса, опублікованих у журналі "Всесвіт" 2005 року [9] – а саме "Її тріумф", "Скрипаль із Дуні" та "Озерний острів Іннісфрі" – перетлумачені у ключі прихильності І.Сівака до ірландської музики та ідеї "простої краси". Н.О'Шей (співачка, більш знана під псевдонімом Хелавіса) створила "вільний переклад" вірша В.Б.Єйтса "Под луной" ("Under the Moon") для того, щоб покласти його на музику. Інші ж перекладачі – О.Мокровольський, Г.Кружков, А.Блейз – перекладають твори В.Б.Єйтса системно, не обмежуючись негайними потребами інтерпретації окремого твору, а беручи до уваги весь авторів доробок в його цілісності.

Твори того чи іншого автора – це відображення його індивідуального, унікального бачення світу, і крізь них неминуче проступає авторова постать – не так *особа*, як певний *образ* автора. Образ автора, з яким головно має справу перекладач, вибудовується, з одного боку, на основі аналітичного прочитання тексту або текстів автора та проникнення у мову і проблематику першотвору [2, с. 30-31], а з іншого – під впливом міфів, які неминуче оточують постать автора, якщо тільки ця постать є більш-менш помітною у контексті світової або національної культури.

Постать В.Б.Єйтса у літературному пантеоні XX сторіччя оточена цілим сонмом міфів, які по-різному тлумачать образ поета. Серед найпоширеніших прочитань можна назвати, зокрема, такі: 1) Єйтс – патріот Ірландії, творець нового ірландського міфу; 2) Єйтс – патріот Ірландії і англомовний аристократ; 3) Єйтс – містик та окультист; 4) Єйтс – автор любовної лірики; 5) Єйтс – нобелівський лауреат, творець поетичної мови XX сторіччя. Усі ці варіації образу автора передбачають розмаїття прочитань його творів.

Іншим важливим фактором інтерпретації є постать перекладача – сучасника певної епохи та "мешканця" певного контексту, носія певної інтерпретаторської програми, певних установок та смаків. Зазначмо, що для дослідника текстів, який свідомо підходить до вивчення перекладів з позиції читача, перекладач – власне, *автор*

перекладу – також виявляється не особою, а образом. Саме цей параметр – параметр *образу перекладача* – головно став підставою для наших розвідок з інтерпретаторської "філософії Єйтса".

Сучасні парадигми розглядають працю перекладача поезії як творчість; зокрема, Дж.Голмс осмислює її як *метапоезію* [11]. Префікс "мета" слід розуміти тут у тому сенсі, що як поетична творчість автора оригіналу відбиває певний його погляд на реальність, так і творчість перекладача відбиває його погляд на *художню реальність* оригіналу. Поет апріорі наділяється правом інтерпретувати "об'єктивну дійсність" на власний розсуд, і актуальні концепції художнього перекладу прагнуть наділити такою самою свободою дій і перекладача як метапоета, відмовляючись від *приписових* типологій перекладу на користь *описових*, які утверджують та вітають множинність перекладів.

Визначною рисою сучасних підходів до студій перекладу є також тенденція до їх свідомої ірраціоналізації. Зокрема, американський дослідник Д. Робінсон спирається на відчуття та інтуїцію перекладача, вважаючи, що "логічні" підходи трансценденталізують мову, ставлячи її вище за індивідуальну людську суб'єктивність і таким чином дегуманізуючи. Інтерпретація, на думку Д. Робінсона, скеровується передусім відчуванням, а тому контекстуально і особистісно варіативна. Переклад як різновид інтерпретації – також явище суб'єктивне. Перекладач не створює стійкий, "викапаний" еквівалент оригінального тексту (власне, це й неможливо), а займається творчим перетлумаченням, до якого перекладача і слід заохочувати. Відкидаючи "логічний" підхід, Д. Робінсон пропонує відмовитися від зіставлення оригіналу та перекладу на основі схожості лексичних, синтаксичних та семантичних структур, а натомість пов'язувати вихідний та цільовий тексти через поняття *тропу*, або фігури мовлення [12, с.133-136]. Переклад розглядається як троп оригіналу; можливі переклади-метафори, переклади-метонімії, переклади-синекдохи, переклади-іронії, переклади-гіперболи та переклади-металепсиси. Окреслюючи ці шість типів, Д. Робінсон наголошує на тому, що його типологія відкрита, і до неї можуть бути додані й інші типи [12, с.150-185].

Ми у своїй розвідці будемо спиратися на тропеїчну типологію Д. Робінсона, оскільки вона видається оптимально пристосованою для того, щоб узагальнено описати підхід певного перекладача до

тлумачення творчості певного автора, при цьому зосереджуючись на творчій природі перекладацької роботи.

Український Єйтс

Серед україномовних перекладачів В. Б. Єйтса варто виділити О. Мокровольського, О. Зуєвського та М. Стріху. Перший виконав найбільшу на цей час кількість перекладів єйтсівських творів. У 2004 році вийшла книга "Вибрані твори. Поезії, поеми та драми" [3], переклади для якої створили О. Мокровольський, В. Коротич, В. Коптілов та М. Стріха, але основний масив текстів належить О. Мокровольському, а твори інших перекладачів у плані мови та стилістики не вибиваються зі створеної ним канви (окрім версій М.Стріхи, що мають виразну власну стилістику).

З погляду типології Д. Робінсона перекладна єйтсіана О. Мокровольского лежить у сфері іронічних (без претензії на канон: переклад – це лише переклад, одна з можливих версій) та гіперболічних перекладів. При цьому "романтичний ідеал" перекладу-гіперболи, до якого прагне перекладач – це навіть не так сам В.Б.Єйтс як автор оригіналу, а – вочевидь – видатний український перекладач XX століття М. Лукаш. Останній – унікальна постать в історії українського художнього перекладу, чиї версії іншомовних поезій відзначаються новаторством та спрямованістю на розкриття творчих спроможностей української мови, вживанням розмовних, призабутих, рідкісних форм та зверненням до фольклорних ресурсів. Л. Коломієць називає його переклади "відкрито опозиційними до тоталітарної системи" [5, с.25], що вводить переклади О. Мокровольського як послідовника М. Лукаша у поле постколоніального "бунту" або відродження, що характеризується, зокрема, тенденцією до творчого використання мови у перекладі і *мовотворчих* перекладів.

Тлумачення творів В.Б. Єйтса крізь призму постколоніального відродження не позбавлене своєї логіки – серед тих міфів, які огортають постать В.Б. Єйтса, є і образ суто ірландського поета-патріота, творця нового ірландського міфу. Саме такий погляд на творчість поета утверджується передмовою С. Павличко до видання "Вибраних творів" 2004 року [8]. Впадають в око історичні паралелі між Ірландією та Україною, особливо між становищем звільненої від британського панування Ірландії в часи пізньої творчості В.Б. Єйтса та становищем України після розпаду СРСР і здобуття незалежності. З такої точки зору "лукашизм"

О. Мокровольського та інших перекладачів, які працювали над збіркою 2004 року, – виправдане, виважене явище цілком у руслі тенденцій епохи: В.Б.Єйтс начебто переноситься із постколоніального ірландського ґрунту на постколоніальний український ґрунт.

Перекладацькій творчості О. Мокровольського притаманні химерність синтаксичних побудов, оригінальний добір лексики, "бароковість" та фольклорність. У його перекладах сусідять поетизми, рідкісні слова і розмовна, подекуди діалектна лексика. Струнке єйтсівське віршування в О. Мокровольського змінюється численними порушеннями приписів метрики, що набувають характеру системи, певного творчого "почерку". В.Б. Єйтс О. Мокровольського – химерний подекуди до хаотичності, розмаїтий у доборі лексики аж до еклектики, іронічний деінде до сарказму, ближчий до фольклору, аніж до міфу.

Як приклад метапоезії О.Мокровольского наведімо уривок із вірша В.Б.Єйтса *Sailing to Byzantium* у його перекладі ("Плавання до Візантії"):

Природи збувшися, в природи твір
Уже ж бо я не втілюся ніколи,
А тільки в золотий убір чи взір
З рук майстра давньоелліньскої школи,
Щоб сонний імператор тішив зір, –
Чи в дивоптаха, щоб співав про долі
Колишніх і грядущих поколінь,
Щоб візантійців не приспала лінь.
[3, с.138]

Once out of nature I shall never take
My bodily form from any natural thing,
But such a form as Grecian
goldsmiths make
Of hammered gold and gold enamelling
To keep a drowsy Emperor awake;
Or set upon a golden bough to sing
To lords and ladies of Byzantium
Of what is past, or passing, or to come.
[13, с.193]

Інший український перекладач В.Б. Єйтса – О.Зуєвський – переклав усього вісім поезій В.Б.Єйтса [4, с. 299-305], проте його неможливо обійти увагою, оскільки із цих перекладів постає Єйтс, цілком відмінний від Єйтса О. Мокровольского та "Вибраних творів" 2004 року. О. Зуєвського як перекладача і як поета певним чином ріднить з В.Б. Єйтсом "символістський" початок творчого життя та ставлення до поезії як до езотеричного мистецтва. Вкладаючи у переклади власну, відмінну від оригінальної поетичну сюжетику та філософію, О. Зуєвський, втім, тяжіє до образу Єйтса-аристократа і Єйтса-містика, а його ясну, чітку метапоезію на мапі української єйтсіани можна розглядати як полюс, протилежний

бароковому, химерному Єйтсу О. Мокровольського. Наведімо уривок із "Плавання до Візантії" в інтерпретації О.Зуєвського:

Природу кинувши, зразка чи міри
Собі я в неї більше не візьму,
Лиш форму ту, що грецькі ювеліри
Кували для царя, аби йому
Не нудилось під шатами порфіри,
Або на гілку з золота саму
Чіпляли, щоб вельможам Візантії
Співала про життя їх і надії.

[6, с.301]

Метапоезія М.Стріхи, чиї переклади також увійшли до збірки 2004 року, розкриває В.Б.Єйтса як автора вишуканої лірики, зокрема, лірики любовної. Мова його перекладів легка й стрімка, для неї не характерні ані фольклорні, ані "книжні" елементи. Ось уривок із перекладу М.Стріхи єйтсівського вірша "Ephemera" ("Ефемера"):

Мовчав довкола ліс, і жовте листя,
Мов тихі метеори, опадало.
Зустрівся їм старий кульгавий заєць –
Теж з осені… І ось ще раз вони
Спинилися над берегом безлюдним.
Він глянув – закосичилась вона
Тим мертвим листям, що тихцем зібрала,
Мов зір її, вологим.

[3, с.29]

The woods were round them, and the yellow leaves
Fell like faint meteors in the gloom, and once
A rabbit old and lame limped down the path;
Autumn was over him: and now they stood
On the lone border of the lake once more:
Turning, he saw that she had thrust dead leaves
Gathered in silence, dewy as her eyes,
In bosom and hair.

[13, с.13]

Російський Єйтс

Серед численних російських перекладачів В.Б.Єйтса в рамках цієї статті ми хочемо спинитися на постатях Г. Кружкова та А. Блейз, чия метапоезія пропонує читачеві двох цілком відмінних Єйтсів.

Г. Кружков – один із найвідоміших російськомовних перекладачів В.Б. Єйтса. Особливість його підходу до тлумачення доробку ірландського поета – проведення паралелей між творчістю та життям В.Б.Єйтса та цілою плеядою російських поетів, серед яких, з одного боку, А. Пушкін, а з іншого – М. Волошин, А. Блок, Б.Пастернак, О. Мандельштам. Такий підхід засвідчують статті та коментарі перекладача, зокрема, вступна стаття до онлайн-збірки поетичних перекладів творів В.Б. Єйтса [6].

Примітно, що Г. Кружков проводить паралелі між історією Ірландії на початку XX сторіччя ("кривавий Великдень" 1916 року) та історією Росії у той же час (революція 1917 року), але – на відміну від схожостей, що проглядають у порівнянні пост-британської Ірландії та пострадянської України – кружковські паралелі мають характер не об'єктивний, а суб'єктивний: їх перебіг важливий передусім у контексті впливу на долі та творчість поетів-символістів "дореволюційного" покоління. У Росії поети, приналежні до минулої епохи і захоплені вселенською катастрофою, якою ознаменувалося настання XX сторіччя, – це А. Блок, М. Волошин, О. Мандельштам тощо; в Ірландії, на думку Г. Кружкова, – це В.Б. Єйтс [7].

Типологічно кружковські переклади творів В.Б. Єйтса можна віднести до перекладів-метафор, але перекладач не так *хоче бути автором*, як прагне реконструювати "Йейтса по-русски", тобто такого Єйтса, якого зручно буде порівнювати з російськими поетами-символістами та акмеїстами. Саме тому інтерпретації Г. Кружкова не позбавлені і рис перекладу-синекдохи, у якому все розмаїття смислових та формальних характеристик оригіналу зводиться до певного репрезентативного елементу, котрий розглядається як цінний і підлягає перекладу (до перекладів-синекдох належить, зокрема, і пропагандистський переклад). При цьому Г.Кружков виходить не так із якостей тексту, як із якостей власноруч створеного міфу про "російського Єйтса".

Ось уривок із перекладу Г.Кружковим Єйтсової поезії "Byzantium":

И птица, золотое существо,
Скорее волшебство, чем существо,
Обычным птицам и цветам упрек,
Горласта, как плутонов петушок,
И яркой раздраженная луной,

На золотом суку
Кричит кукареку
Всей лихорадке и тщете земной
[6].

Miracle, bird or golden handiwork,
More miracle than bird or handiwork,
Planted on the star-lit golden bough,
Can like the cocks of Hades crow,
Or, by the moon embittered, scorn aloud
In glory of changeless metal
Common bird or petal
And all complexities of mire or blood
[13, c.251].

Критики закидають перекладам Г. Кружкова надмірну спрощеність, "полегшеність" тексту. В. Топоров називає кружковські версії "симулякрами", відзначаючи, що за оригінальними віршами Єйтса проглядає "культурний контекст, який неможливо перенести на вітчизняний ґрунт" [10]. Г. Кружков, втім, і не намагається здійснити таке перенесення: він свідомо створює для "свого" Єйтса новий, виразно російський контекст, нехай навіть ілюзорний чи симульований.

Російська перекладачка А. Блейз [1] підходить до інтерпретації творів В.Б. Єйтса з іншого боку міфу про автора: "її" Єйтс – це містик, окультист, член "Золотого Світанку" (окультне товариство, що діяло наприкінці XIX – на початку XX сторіччя). Її перекладам творів В.Б.Єйтса властиві такі риси, як увага до мікрообразності конкретного тексту, поєднана з прагненням повноцінно вписати переклад у загальний контекст оригінальної творчості автора; збереження окультних обертонів (решта перекладачів здебільшого обходить стороною цей аспект творчості В.Б.Єйтса); подовжені в порівнянні з оригіналом рядки (середнє російське слово має більше складів, ніж англійське, а А. Блейз прагне не розрідити текст, а зберегти лексичну "щільність" єйтсівського рядка); подекуди – вживання архаїзмів та поетизмів. За приклад наведімо фрагмент із перекладу поезії "Byzantium":

Златое чудо – птица иль металл?
Металл – не птица; чудо – не металл.
Петух Аида, в звездном свете пой

На ветви золотой!
Иль в свете лунном пой, ожесточась,
Из вечности взирая свысока
На тлен обычной птицы и цветка,
И на сплетений наших кровь и грязь
[1].

Типологічно переклади А. Блейз – це переклади-метафори: вони "прагнуть" бути якщо не оригіналами, то повноцінними їх замінниками для російськомовного поціновувача В.Б. Єйтса. Якщо порівнювати єйтсіану А. Блейз з версіями інших перекладачів – як російських, так і українських – то помітною стає цікава "контекстуальна" паралель: оригінальний доробок В.Б. Єйтса, за винятком окремих творів, належить до царини елітарного мистецтва, близького небагатьом і повністю зрозумілого лише втаємниченим; і саме такого – інтелектуального, елітарного – Єйтса пропонують читачеві максимально довершені (не тільки у плані якості, а й навіть більшою мірою у плані методу, підходу) переклади А.Блейз.

Підсумовуючи наш стислий огляд українських та російських інтерпретацій творів В.Б.Єйтса, відзначимо, що у їх багатоголоссі явно та повно втілюється постмодерна парадигма, яка вітає множинність тлумачень. Замість об'єктивного канону – ідеального "вірного" чи "адекватного" перекладу – маємо нескінченну множину суб'єктивних інтерпретацій.

Розміщення перекладу на літературній "мапі" культури-приймача, знаходження ніші для перекладу у літературі-приймачі виявляється для перекладного тексту важливішим, ніж зв'язок з оригіналом. Переклад як об'єкт дослідницьких зацікавлень починає домінувати над оригіналом і стає таким текстом, який можна і потрібно розглядати як самостійне явище. Проте саме зв'язок з оригіналом характеризує текст як переклад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Блейз А.* Уильям Батлер Йейтс [Электронный ресурс] / А.Блейз. – Режим доступа: http://www.weavenworld.ru/authors/A10

2. *Довганчина Р.* Відтворення ідіостилю Ернеста Гемінгвея в українських та російських перекладах: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. – К.: 2011. – 20 с.

3. *Єйтс, Вільям Батлер.* Вибрані твори: Поезії, поеми та драми: Пер. з англ. – К.: Юніверс, 2004. – 640 с. – (Лауреати Нобелівської премії)
4. *Зуєвський, Олег*: "Я входжу в храм..." Поезії. Переклади. Статті. Матеріали до біографії /Упоряд. Н.Казакова; НаУКМА. – К.: Вид.дім "Києво-Могилянська академія", 2007. – 840 с.
5. *Коломієць Л.В.* Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу. (На матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії). – К.: ВПЦ "Київський університет", 2004. – 522 с.
6. *Кружков Г.* Переводы из Уильяма Йейтса [Электронный ресурс] / Г.Кружков. – Режим доступа: http://www.stosvet.net/union/Kruzhkov/yeats.html
7. *Кружков Г.* У.Б. Йейтс. Исследования и переводы [Электронный ресурс] / Г.Кружков. – Режим доступа: http://kruzhkov.net/essays/
8. *Павличко С.*, Вільям Батлер Єйтс // У кн.. Єйтс, Вільям Батлер. Вибрані твори: Поезії, поеми та драми: Пер. з англ. – К.: Юніверс, 2004. – 640 с. – (Лауреати Нобелівської премії)
9. *Сівак І.* З ірландської поезії. – Всесвіт, 2005, № 5-6. [Электронний ресурс] / Режим доступу: http://www.vsesvit-journal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=75&Itemid=2
10. *Топоров В.* Йейтс, которого мы дождались// Петербургский Книжный Вестник Он-Лайн [Электронный ресурс] / В.Топоров. – Режим доступа: http://bookman.spb.ru/10/Yeats/Yeats.htm
11. *Holmes, James S.* Forms of Verse Translation and the Translation of Verse Form/ Holmes, James S. Traslated! Papers on Literary Translation and Translation Studies. – Amsterdam: Rodopi, 1988. – 117 p.
12. *Robinson, D.* the Translator's Turn – Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1991. – 318 p.
13. *Yeats, W.B.* The Poems. Edited and introduced by Daniel Albright. – London: Random House (UK) Ltd., 1992. (Everyman's Library).

Стаття надійшла до редакції 18.04.13.

Ференс Н., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ЙЕЙТС УКРАИНСКИЙ И РУССКИЙ: ПОЭТИЧЕСКИЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ

В статье представлен обзор украинских и русских переводов стихов У.Б.Йейтса, выполненных разными переводчиками, в

частности, О.Мокровольским, О.Зуевским, М.Стрихой, Г.Кружковым и А.Блейз. Оценивая их труд, мы исходим из трех принципов: перевод рассматривается как самостоятельный текст, для которого размещение на литературной "карте" принимающей культуры оказывается важнее, чем связь с оригиналом; утверждается множественность переводов; и утверждается право переводчика интерпретировать оригинал творчески. Такой подход соответствует актуальным парадигмам переводоведения.

Ключевые слова: *поэтический перевод, интепретация, Йейтс.*

Ferens N., postgraduate student,
Institute of Philology, Taras Shevtchenko National University of Kyiv

YEATS IN UKRAINIAN AND RUSSIAN: POETIC INTERPRETATIONS

The article provides a view on Ukrainian and Russian translations of W.B.Yeats's poetic works by a number of translators, in particular, O.Mokrovolskiy, O.Zuyevskiy, M.Strikha, G.Kruzhkov and A.Blaze. Their works are estimated on the basis of three principles: the translated text is viewed primarily as a separate entity with its own niche in the target literature; multiplicity of translations is considered the norm; and the translator is entitled to translate creatively. This approach lies within the framework of modern paradigms of translation studies.

Key words: *poetic translations, interpretations in translation, Yeats.*

УДК 811.161.1'42

Филатенко И. А., к. филол. н., докторант,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ВНУТРЕННЯЯ ОРГАНИЗАЦИЯ РЕЧЕВОГО СОБЫТИЯ В МАССМЕДИЙНОМ ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ УКРАИНЫ

В статье описывается внутренняя организация речевого события в политическом дискурсе масс-медиа Украины. К понятийным компонентам политических событий, которые вербализуются в СМИ, относим следующие: агент, коагент, контрагент, место, время, цель и др.

Ключевые слова: *событие, речевое событие, внутренняя организация, роль, массмедийный политический дискурс.*